

5.04.2023

Powiat garwoliński w latach 1944–1948. Aspekty polityczne i społeczne

Przedmiot rozprawy doktorskiej stanowi powiat garwoliński w latach 1944–1948, przedstawiony w ujęciu politycznym i społecznym. Z uwagi na rozległość problematyki badaniu zostały poddane jedynie wybrane aspekty z zakresu polityki i społeczeństwa. Nakreślone ramy chronologiczne obejmują funkcjonowanie powiatu garwolińskiego od momentu opuszczenia go przez wojska niemieckie w lipcu 1944 r., aż do ustabilizowania władzy przez komunistów zwieńczonej zjednoczeniem ruchu robotniczego w grudniu 1948 r. Zachodzące procesy, w obrębie dwóch tytułowych aspektów, w zdecydowanej większości oparte zostały o analizę materiałów źródłowych, których przeważającą część stanowiły archiwalia zgromadzone w: Archiwum Państwowym w Warszawie i jego oddziale w Otwocku, Archiwum Akt Nowych, Archiwum Historii Polskiego Ruchu Ludowego, Archiwum Instytutu Pamięci Narodowej w Warszawie oraz Oddziałowym Archiwum Instytutu Pamięci Narodowej w Lublinie.

Podczas pisania niniejszej dysertacji wykorzystałem kilka metod badawczych. Można je podzielić na dwie grupy: metody główne – indukcyjna i dedukcyjna, należące do powszechnie używanych oraz metody szczegółowe – porównawcza i statystyczna, wykorzystywane w ramach określonej dziedziny badań. W zależności od potrzeby badawczej na kolejnych etapach powstawania pracy, poszczególne metody stosowałem oddzielnie lub łącząc je ze sobą.

Celem rozprawy jest ukazanie w jaki sposób na terenie powiatu garwolińskiego przebiegał proces wprowadzania i umacniania władzy ludowej oraz jaką postawę wobec tych przemian przyjęło i prezentowało społeczeństwo.

Praca została napisana w układzie problemowo-chronologicznym. Składa się z siedmiu rozdziałów. W każdym z nich wydzielone zostały podrozdziały, natomiast w rozdziałach drugim, trzecim, czwartym i piątym dodatkowo wprowadziłem podrozdziały do podrozdziałów.

Rozdział pierwszy ukazuje powiat garwoliński w strukturach administracyjnych państwa polskiego oraz przedstawia charakterystykę jego obszaru, gęstości zaludnienia oraz zamieszkujące na jego obszarze narodowości, ze zwróceniem szczególnej uwagi na konteksty dotyczące funkcjonowania tegoż zmieniającej się powojennej rzeczywistości. Przedstawiłem w nim również ustalenia dotyczące strat osobowych i materialnych jakie ponieśli mieszkańcy powiatu garwolińskiego w okresie drugiej wojny światowej, zadane przez okupanta niemieckiego. W rozdziale drugim została omówiona Akcja „Burza” a wraz z nią nieudana próba przejęcia władzy przez cywilne i wojskowe organy Polskiego Państwa Podziemnego. W

dalszej części scharakteryzowałem proces tworzenia organów administracji państwowej i samorządowej na terenie powiatu garwolińskiego, po jego opuszczeniu przez wojska niemieckie w lipcu 1944 r. Określiłem ponadto rolę jaką w tych działaniach pełniła „grupa inicjatywna” Polskiego Komitetu Wyzwolenia Narodowego. Trzeci rozdział dotyczy działalności polskich i sowieckich organów bezpieczeństwa wspierających umacnianie władzy ludowej. W pierwszej kolejności omówiona została kwestia pobytu wojsk sowieckich i wspierających je komendantów wojennych, rodzaje stosowanych przez te wojska represji wobec społeczeństwa polskiego, skalę popełnionych przestępstw oraz wysokość zadanych strat materialnych. Następnie omawiam działalność organów bezpieczeństwa publicznego oraz Milicji Obywatelskiej w umacnianiu rządów komunistycznej, a w szczególności genezę ich powstania, strukturę, kadry, formy pracy i udział w represjonowaniu społeczeństwa, a także zagadnienie wpływu doradców sowieckich na pracę tzw. bezpieki. Czwarty rozdział przedstawia proces kształtowania się i umacniania pozycji przez władzę komunistyczną, dla której pierwszym do tego środkiem była przeprowadzona reforma rolna na ziemiach polskich. Zgodnie z założeniami miała ona przynieść sprawiedliwość dziejową (sic!) Kolejnymi etapami umacniania pozycji przez Polską Partię Robotniczą (PPR) była organizacja referendum ludowego, którego główny cel zorientowano na osłabienie opozycji politycznej, a następnie przeprowadzenie wyborów parlamentarnych. Wygranie ich przez komunistów na skutek przeprowadzonych fałszerstw, dało im pozycję dominującą. Podkreślić trzeba, że duże wsparcie otrzymali ze strony organy bezpieczeństwa i „ludowego” Wojska Polskiego. Rozdział piąty omawia działalność partii politycznych – Polskiej Partii Robotniczej, Polskiej Partii Socjalistycznej, Stronnictwa Ludowego, Polskiego Stronnictwa Ludowego – decydujących o obliczu ówczesnej sceny politycznej, jak również ugrupowań o marginalnym znaczeniu, tj. Stronnictwa Demokratycznego, Stronnictwa Pracy, Polskiego Stronnictwa Ludowego „Nowe Wyzwolenie” oraz Polskiego Stronnictwa Ludowego – Lewica. Warto podkreślić, że rywalizacja zakończyła się ostatecznie zdobyciem dominującej pozycji przez partię komunistyczną, tj. PPR. W dalszej części omówiona została działalność organizacji młodzieżowych, tj. Związek Walki Młodych, Związek Młodzieży Wiejskiej „Wici” RP, Organizacja Młodzieży Towarzystwa Uniwersytetu Robotniczego, wykorzystywanych do realizacji własnych planów przez poszczególne ugrupowania polityczne. Została ponadto scharakteryzowana sytuacja Kościoła katolickiego, w jakiej znalazł się w nowej, powojennej rzeczywistości. Szósty rozdział poświęcony jest omówieniu działalności antykomunistycznego podziemia zbrojnego, w tym jego struktur organizacyjnych oraz form działalności wymierzonej w nowego okupanta. Przedstawia także udział komunistycznego aparatu represji w zwalczaniu

podziemia antykomunistycznego dowodzonego przez Mariana Bernaciaka „Orlika”. Ostatni siódmy rozdział omawia warunki życia na terenie powiatu garwolińskiego w okresie pierwszych lat powojennych, a szczególnie zagadnienia opieki zdrowotnej, pomocy społecznej, aprowizacji oraz kwestię propagandy szeptanej.

Przeprowadzone badania dotyczące tytułowych aspektów życia powiatu garwolińskiego pozwoliły odpowiedzieć na postawione w wstępie cele pracy. Proces wprowadzania i umacniania komunizmu można podzielić na kilka następujących po sobie lub odbywających się równocześnie etapów. Pierwszym było doprowadzenie do jak najszybszego zajęcia przez Sowiec ziem powiatu garwolińskiego opuszczanych przez Niemców, a następnie rozpoczęcie organizowania ośrodków władzy ogólnej i samorządowej, partii politycznych, a także wspomagającego te działania aparatu represji. Po zainstalowaniu organów umożliwiających sprawowanie władzy przez komunistów nastąpił etap jej umacniania i legitymizowania. Polegał on na zwalczaniu opozycji w postaci podziemia zbrojnego i PSL oraz szeroko prowadzonych działań propagandowych wnikających w każdą dziedzinę życia obywateli. Natomiast postawę przyjętą i prezentowaną przez społeczeństwo powiatu garwolińskiego wobec zachodzących przemian, można podzielić na cztery grupy społeczne: komunistów, przeciwników nowej władzy, osoby wspierające ówczesne przemiany oraz osoby bierne wobec tych przemian.

Przeprowadzone badania pozwoliły na pokazanie w mikroskali procesów zachodzących w tak niewielkiej jednostce administracyjnej, jaką stanowi powiat garwoliński. Należy stwierdzić, że następujące na jego terytorium przemiany polityczne i społeczne, zasadniczo nie odbiegały od tych jakie rozgrywały się na arenie ogólnopolskiej. Również reakcja społeczeństwa i prezentowane przez nie postawy były odzwierciedleniem typowych postaw charakteryzujących ogół społeczeństwa polskiego. Należy podkreślić, że dysertacja jako pierwsza praca w polskiej historiografii przedstawia całościowo aspekty polityczne i społeczne dotyczące powiatu garwolińskiego w latach 1944–1948.

